

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ СЕЛЯН НА ОКУПОВАНИХ ЗЕМЛЯХ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

В статті розглядаються особливості повсякденного життя та праці селян на українських землях в період німецької окупації 1941-1943 рр.

Ключові слова: Друга світова війна, окупація, повсякдення, українське село.

Abstract

The article is devoted to the conditions of everyday life and work of agricultural population in the Ukrainian lands during the German occupation of 1941-1943.

Keywords: World War II, occupation, everyday life, Ukrainian village.

Друга світова війна – одна з найдраматичніших сторінок історії українського народу. Її висвітленню присвячено величезний масив наукових досліджень. Але лише незначна частина з них розглядає питання, пов'язані із життям простих людей на окупованій території. Особливо важливо підійти до вивчення цього аспекту без ідеологічних упереджень радянських часів, які часто зводили весь спектр питань життя в окупації до колабораціонізму місцевого населення. В даній роботі розглянемо становище українського селянства на окупованій нацистами території.

Страшні поразки Червоної Армії на початку війни призвели до того, що вже в перші місяці війни більша частина української території була зайнята ворогом. Відтак українське населення, 95% якого залишилось на місці свого проживання, мусило пристосуватися до нових умов життя [1]. Війна почалася раптово, і мирні люди психологічно не були готовими до подібного перебігу подій.

Українські селяни очікували ворога насторожено, але у багатьох були і позитивні сподівання. Сталінська політика суцільної колективізації, що супроводжувалася розкуркуленням, депортацією, голодомором, змусила селян скоритися владі, але не зробила з них прихильників радянської системи. Тому вони сподівалися, що зміна влади призведе до покращення життя, зокрема знищить ненависну колгоспну систему.

Окупаційна влада одразу почала встановлювати управління на селі. На три-чотири села припадав один комендант, при якому було кілька військових і перекладач. Для управління людьми призначалися старости і поліцаї, як правило з місцевих мешканців. Ці особи по-різному ставилися до виконання своїх обов'язків. Далеко не всі використовували владу і зброю виключно в інтересах ворога. Чимало було й таких, котрі толерантно ставилися до односельців, попереджаючи їх про ворожі до селян дії окупантів.

На велике розчарування селян, нова влада не ліквідувала колгоспну систему. І це не дивно, оскільки Україна розглядалася як велика ресурсна база для потреб Німеччини. А колгоспи давали найкращу можливість викачувати з села продовольство. Змінилася лише назва. Колгоспи стали називатися «громадоспи», радгоспи – «держгоспами». Їх продукція здавалася державі, тільки тепер уже – німецькій. Оплата праці селян здійснювалася натурою після розрахунків із владою. Функції керівника цих господарств виконували старости. За порушення технології або правил поведінки селян карали штрафами. Але мали місце і тілесні покарання. Так, в одному селі, за спогадами очевидця, за оранку на меншу глибину, ніж потрібно, комендант побив селян пліткою [2].

Нова влада запровадила й оподаткування селян. Як і за радянської влади, вони повинні були здавати щорічно певну кількість м'яса (40-60 кг), яєць (500 шт.), молока (500 л) [3]. У разі невиконання могли покарати вилученням худоби.

Побутові умови селян в окупації не надто змінилися. Вони проживали за рахунок власних господарств. Вироблену сільськогосподарську продукцію продавали на місцевих базарах або обмінювали на товари, які приносили на обмін мешканці міст. Значно погіршилося життя тих селян, у яких окупанти для власних потреб вилучили житло.

Подібною до попередньої залишилась система управління сільськогосподарським виробництвом. Продовжували працювати в звичному режимі районні землеуправління, машино-тракторні станції, млини, елеватори, заготівельні організації.

На початку окупації в сільській місцевості німецька влада дозволила існувати школам і середнім сільськогосподарським навчальним закладам. В процесі навчання навіть використовували радянські підручники, але із замальованими портретами радянських вождів. Проте школи проіснували лише декілька місяців. Окупанти вважали українців людьми другого сорту, яким не потрібна освіченість, бо вона може привести до визвольного руху. Гітлер стосовно цього висловився наступним чином: « Було б помилкою дати освіту місцевим людям... Було б краще не вчити їх навіть читати... Якщо росіяни, українці, киргизи та інші умітимуть читати і писати, це може нам тільки нашкодити» [4]. З Гітлером цілком погоджувався очільник СС Г. Гімлер: «Принципова лінія для нас абсолютно зрозуміла – цьому народу не треба давати культуру» [5]. Отже, освітня політика окупантів мала дискримінаційний характер. Вона була спрямована на формування покірної робочої сили.

Більшість культурно-просвітніх закладів та установ також була знищена. На думку окупанта, ніщо не повинно було відволікати селян від сільськогосподарської діяльності особливо в період польових робіт. Однак, порушуючи заборони, молодь нерідко збиралася вечорами для спілкування, співала, танцювала, потайки відзначала свята. Інколи влада сама організовувала масові святкові заходи, наприклад, з приводу завершення збору врожаю. Бувало дозволялося проведення концертів та театральних вистав як аматорськими, так і професійними колективами, що існували в містах. У приміщеннях клубів демонстрували пропагандистські фільми, в яких прославлялися перемоги німецької армії, пропагувалися переваги німецької культури і німецького способу життя, викривалися злочини сталінського тоталітарного режиму.

З відходом комуністичної влади на Схід відроджувалось релігійне життя селян. Майже в кожному селі громада пристосовувала для богослужіння вцілілі храми, які в радянські часи використовувалися як колгоспні комори чи склади. Селяни могли відкрито носити хрестики і вільно брати участь у церковних відправах, приймати таїнства, здійснювати поховання в присутності священника. У тих селах, де церкви були зруйновані комуністичною владою, для богослужіння пристосовувалися звичайні громадські будівлі.

З початком окупації в селах були ліквідовані радіотрансляційна та телефонна мережі. Обмеженим було користування поштою. На початку окупації листування дозволялося, зокрема з тими, хто перебував на роботі в Німеччині. Але після того, як звідти почала надходити інформація про нелюдські умови праці, листування було взято під суворий контроль, і листи часто не доходили до адресатів. Вивезення молоді на роботу до Німеччини стало справжньою трагедією для мешканців України, з якої було відправлено в німецьке рабство 2,4 млн. чоловік.

Ставлення селян до окупантів було відповідним ставленню останніх до селян. Серед німецьких солдатів були звичайні люди, які так само страждали від війни. Вони не ставилися жорстоко до місцевого населення, інколи навіть пригощали дітей цукерками і шоколадом. Але були й інші, які були вороже налаштовані до селян, грабували їхнє майно, забирали продукти. В районах розгортання Руху Опору селяни часто ставали заручниками окупантів, які, будучи не в змозі ліквідувати партизан, свій гнів спрямовували на мирне населення.

Ситуація загострилася в період відступу окупантів. Багато українських сіл було спалено. Відступаючи, ворог намагався забрати з собою працездатних чоловіків як робочу силу для риття окопів і траншей. Щоб уникнути цього багато чоловіків тікали і переховувалися там, де лише могли знайти притулок.

Отже, життя українського села в умовах німецької окупації мало чим відрізнялося від життя в радянські часи. Практично незмінною залишилась система організації господарської діяльності і система управління сільськогосподарським виробництвом, оскільки мета у окупанта, як і у радянської влади, була одна – максимально викачати сільськогосподарську продукцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гриневич В. Катастрофа 1941: Україна сказала «ні» сталінізму.» [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIETY/katastrofa_1941_ukrayina_skazala_ni_stalinizmu.html
2. Нікілев О. Ф. Українське село за часів німецької окупації: за спогадами селян (літо1941 – осінь1944 рр.) / О. Ф. Нікілев // Гуманітарний журнал. - 2015. - № 3-4 – С. 67. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gumj_2015_3-4_9
3. Там же. С. 68.
4. Шайкан. В. Повсякдення українців у роки німецької окупації. 1941-1944. – Київ, 2010. – С. 5.
5. Там же.

Юзькова Єлизавета Платонівна – студентка групи ЗБ-18б, факультет теплоенергетики та газопостачання, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

Алла Борисівна Пономаренко – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: allapon96@gmail.com

Yuzkova Elizaveta P. – Faculty of Civil Engineering, Thermal Power Engineering and Gas Supply, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

Ponomarenko Alla B. – PhD in History, Assistant Professor of the Department of Social and Political Sciences, Vinnytsya National Technical University, Vinnytsia, e-mail: allapon96@gmail.com